

RECENSIES

► Women's human rights and culture

From deadlock to dialogue

Rikki Holtmaat en Jonneke Naber

Intersentia, Cambridge Antwerp Portland,
2011, 146 bladzijden, €37,00

Sinds de ondertekening van het Verdrag inzake de uitbanning van alle vormen van discriminatie van vrouwen (hierna VN-vrouwenverdrag)¹ in 1979, erkennen bijna alle staten van de wereld de plicht om de mensenrechten van vrouwen te beschermen en te bevorderen. Het Verdrag beschermt vrouwen tegen directe discriminatie, indirecte discriminatie en structurele discriminatie. In theorie een belangrijke victorie in de strijd voor vrouwenemancipatie en gendergelijkheid, maar in de praktijk gemakkelijker gezegd dan gedaan. Een probleem met internationale verdragen is dat de verdragspartijen ze zelf moeten handhaven. Als een staat zijn verplichtingen niet nakomt, is er meestal geen politie of rechter die daar iets aan kan doen. In het geval van het VN-vrouwenverdrag is er voorzien in een commissie, die toezicht houdt op de naleving van het verdrag, aanbevelingen doet en in geschillen beslecht over vermoede schending van het verdrag. Daarmee worden soms goede resultaten bereikt, maar steeds onder één belangrijke voorwaarde: dat de staat in kwestie vrijwillig meewerkt.

Nakoming van het VN-vrouwenverdrag afdwingen, is dus niet zozeer een juridische kwestie als wel een diplomatieke en soms ook politieke aangelegenheid. Met andere woorden: een kwestie van onderhandelen en overtuigen. Interessant in dit verband is dat in verschillende landen verschillende opvattingen heersen over welke mensenrechten van vrouwen moeten worden beschermd, en over

de manier waarop dat dient te gebeuren. Een voorbeeld van verschil in opvattingen is dat de meeste Nederlanders het een slechte zaak vinden dat vrouwen in Saoedi-Arabië geen auto mogen besturen, terwijl in Saoedi-Arabië de gelegaliseerde prostitutie juist gezien wordt als een schending van de waardigheid van vrouwen. Cultuurverschillen maken het soms moeilijk om een goed gesprek te voeren over vrouwenrechten en kunnen dan leiden tot een doodlopende discussie waarin ieder beroep op 'mensenrechten' door de andere partij wordt beantwoord met een beroep op 'cultuur'. Zo ontstaat de misvatting dat moet worden gekozen tussen 'cultuur' en 'vrouwenemancipatie', waarbij het laatste vaak het onderspit delft. Om een dergelijke polarisatie te voorkomen, is het belangrijk dat de gesprekspartners begrip tonen voor elkaars 'cultuur', en beseffen dat opvattingen over mensenrechten ook nauw samenhangen met 'cultuur'.

Holtmaat en Naber hebben hierover een korte handleiding geschreven voor ambtenaren van het ministerie van buitenlandse zaken en andere geïnteresseerden. Ze geven een heldere inleiding op de ontwikkeling van mensenrechten van vrouwen en het begrip

'cultuur'. Artikel 5 van het VN-vrouwenverdrag speelt hierbij een belangrijke rol:

"De Staten die partij zijn bij dit Verdrag, nemen alle passende maatregelen om:

- a. het sociale en culturele gedragspatroon van de man en de vrouw te veranderen ten einde te komen tot de uitbanning van vooroordelen, van gewoonten en van alle andere gebruiken, die zijn gebaseerd op de gedachte van de minderwaardigheid of meerderwaardigheid van één van beide geslachten of op de stereotiepe rollen van mannen en vrouwen; [...]"²

Dat is een duidelijk boodschap: 'cultuur' kan volgens het verdrag niet zonder meer een reden zijn om mensenrechten van vrouwen te schenden. Aan dit artikel wordt uitgebreid aandacht besteed, compleet met voorbeelden van 'culturele praktijken' die inbreuk maken op mensenrechten. Holtmaat en Naber bespreken hoe naleving van artikel 5 kan worden bewerkstelligd en geven interessante aanwijzingen en suggesties voor lobbyisten en diplomaten. Daarmee geven de schrijvers inzicht in de praktische uitwerking van het VN-vrouwenverdrag. Cultuur wordt hierin niet alleen gezien als een obstakel voor de emancipatie van vrouwen, maar ook als een belangrijk middel. Juist door bestaande netwerken en tradities te gebruiken kunnen vrouwen hun emancipatie bewerkstelligen. Het is belangrijk om de dialoog niet te laten vervallen in een doodlopende discussie over tegenstrijdige 'rechten': het recht op cultuur en het recht op gelijkheid hoeven elkaar immers niet tegen te spreken.

Het boek is opgedeeld in een theoretisch en een praktisch gedeelte. Als eerste geeft het een theoretisch overzicht van de ontwikkeling van mensenrechten van vrouwen, in samenhang met cultuur, en in het tweede deel wordt ingegaan op praktische oplossingen voor de problemen die op dit gebied bestaan.

Het boek is beknopt en overzichtelijk, daarvoor erg leesbaar. Maar de beknoptheid is tegelijk het zwakke punt van het boek: er is weinig ruimte voor verdieping en nuancering. De beknoptheid van de theoretische kant van het boek is begrijpelijk, gezien de doelgroep, maar de praktische kant had uitgebreider mogen zijn. Sommige suggesties missen concrete voorbeelden. Dat is jammer, want de voorbeelden die wel worden gegeven zijn erg verhelderend, zoals over een project in Mexico:

"[...] While enrolled in a development training project, the female participants' continuous weaving drew attention. A small research project was undertaken on the women's collective weaving, which was done by a few indigenous women. It appeared that weaving had a symbolic, cosmologic meaning and provided women with symbolic power. The knowledge about this meaning had become diluted. However, it was felt important to use this meaning as an empowering tool." This story shows the importance of listening to local women and grasping the images and the terminology in which they express themselves, to find out where their concerns lie, and how they voice their concerns." (Holtmaat & Naber, 2011, p. 106-107)

Het valt op dat de meeste praktijkvoorbeelden die worden gegeven gaan over situaties in niet-westerse landen. Het zou ook leerzaam zijn om meer te lezen over westerse praktijken die wellicht inbreuk kunnen maken op het VN-vrouwenverdrag, zoals seksualisering en pornificatie van de samenleving en cosmetische vaginoplastie. Het pragmatische karakter van de aanbevelingen die worden gedaan is aantrekkelijk en gezien de doelgroep een begrijpelijke keuze, maar voor de meer betrokken lezer soms teleurstellend, bijvoorbeeld de tip dat het soms handiger is om niet

te spreken over 'vrouwenrechten', maar beter over andere, aangrenzende problematiek (Holtmaat & Naber, 2011, p. 115). Dit met als doel om lastige confrontaties te vermijden en sneller effect te bereiken. De schrijvers geven zelf aan dat dit een minder wenselijke strategie is, maar soms helaas de enige effectieve.

De titel van het boek belooft ons een vruchtbare dialoog. We moeten elkaar beter leren begrijpen en niet onze 'westerse' ideeën aan anderen opleggen. Deze intentie komt in de tekst echter niet overal goed uit de verf. De schrijvers presenteren voornamelijk strategieën om andere partijen te overtuigen of te beïnvloeden, luisteren lijkt een middel om de eigen doelen gemakkelijker te bereiken. De voorgestelde dialoog is vooral eenzijdig, gericht op het veranderen van het gedrag van de ander. Navraag bij een van de auteurs leerde ons dat dit onvermijdelijk is door de opstelling van de sommige niet-westerse gesprekspartners. De westerse opvatting over een vruchtbare dialoog houdt in dat beide partijen bereid zijn kritisch te kijken naar hun eigen praktijken. Deze instelling vindt niet altijd aansluiting bij niet-westerse culturen. Het tonen van zelfkritiek kan worden aangemerkt als teken van zwakte, en is juist een diskwalificatie voor een vruchtbare dialoog. Het zou ook nuttig zijn om een gesprekshouding te vinden waarmee toch een uitwisseling zou kunnen ontstaan die leidt tot meer wederzijds begrip, maar zolang als we die niet hebben gevonden, zijn andere 'tactieken' om mensenrechten van vrouwen te bevorderen hard nodig.

Net als het VN-vrouwenverdrag ziet het boek vooral op mensenrechten van vrouwen, en niet op die van mannen. Niet gendergelijkheid, maar vrouwenemancipatie wordt nagestreefd. Dat is ook terug te zien in het gebruik van het woord 'gender': in het boek wordt het vooral gebruikt om vrouwenproblematiek aan te duiden. Dat kan teleurstellend zijn voor de

lezers die zoeken naar een verhandeling over gendergelijkheid, maar is duidelijk een pragmatische keuze voor de taal van de internationale lobby voor vrouwenrechten.

Holtmaat en Naber hebben een interessante verhandeling geschreven over de juridische en diplomatieke moeilijkheden die ontstaan wanneer cultuur en mensenrechten elkaar lijken tegen te werken. De beknoptheid komt de volledigheid niet altijd ten goede, maar wel de leesbaarheid. Een aanrader voor iedereen die zoekt naar een goede inleiding op de theoretische en de praktische aspecten van de strijd om mensenrechten van vrouwen.

Jasmin Lagziel en Marie-Christine van der Gronde

.....